

**ГРАФІКА-АРФАГРАФІЧНАЕ ЗАСВАЕННЕ
НАЙНОЎШЫХ АНГЛАМОЎНЫХ ЗАПАЗЫЧАННЯЎ
У РОЗНАСТРУКТУРНЫХ МОВАХ
(на матэрыяле турэцкай і беларускай моў)**

Мішурная Юлія Вячаславаўна

Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт
(г. Мінск, Беларусь)

Артыкул прысвечаны апісанию асноўных заканамернасцей графіка-арфаграфічнага засваення найноўшых англамоўных запазычанняў у рознаструктурных і генетычна аддаленых турэцкай і беларускай мовах. У сунастаўляльным аспекце выяўляюцца спосабы і вызначаецца ступень графіка-арфаграфічнай адаптацыі англіцызмаў у кожнай з моў, якія даследуюцца.

Ключавыя словы: англамоўныя запазычанні, турэцкая мова, беларуская мова, англіцызмы.

The article is devoted to the description of the main patterns of graph-orthographic assimilation of the latest English-language borrowings in different-structured and genetically remote Turkish and Belarusian. In a comparative aspect, the methods have been identified and the degree of orthographic adaptation of anglicisms in each of the studied languages has been determined.

Key words: English-language borrowings, Turkish, Belarusian, anglicisms.

На мяжы новага тысячагоддзя ва ўмовах моўнай глабалізацыі лексічны фонд турэцкай і беларускай моў актыўна ўзбагачаецца новымі намінацыйнымі сродкамі за кошт запазычанняў з англійскай мовы як асноўнай мовы-донара сучаснай эпохі. Для такіх адзінак, якія пранікаюць у няроднасныя для англійскай мовы турэцкую і беларускую, новае асяроддзе аказваецца чужародным, і менавіта па гэтай прычыне існуе неабходнасць іх паступовай адаптацыі да новых нормаў. Значным этапам засваення запазычанняў з'яўляецца графіка-арфаграфічная адаптацыя, якая прадугледжвае перакадзіроўку графічнага складу чужой лексічнай адзінкі сваімі графічнымі сродкамі з улікам існуючых у мове прынцыпаў арфаграфіі [1, с. 119].

Важным у перапрацоўцы графічнага аблічча запазычанага слова аказваецца пытанне, што павінна паслужыць узорам для перадачы яго пісьмовай формы ў новым моўным асяроддзі: спрадвечнае гучанне, уласцівае яго прататыпу ў англійскай мове, або спрадвечны літарны склад, і ці магчыма поўнае захаванне яго графіка-арфаграфічнай формы ў мове-рэцыпіенте.

Аналіз выбарак паказаў, што для турэцкай мовы характэрна тэндэнцыя капіравання англіцызмамі аўтэнтычнай абалонкі сваіх прататыпаў у мове-донары (прыблізна больш за палову слоў у турэцкай факталагічнай базе). Гэта тлумачыцца, з аднаго боку, падабенствам алфавітаў турэцкай і англійскай моў, заснаваных на агульнай лацінскай сістэме пісьма, што значна палягчае механічны перанос слоў з адной сістэмы ў іншую без неабходнасці мадыфікацыі іх графіка-арфаграфічнай формы; з другога, перавагай пісьмовага шляху запазычання новых слоў у турэцкую мову ў цяперашні час.

Некаторыя з такіх запазычанняў захоўваюць у сваім складзе элементы англійскай графічнай сістэмы, напрыклад, некаторыя літары, літараспалучэнні, не характэрныя для турэцкага пісьменства (*webinar* ‘вэбінар’, *think tank* ‘мазгавы штурм’, *chip card* ‘чып-карта’ і інш.), а таксама назіраецца выкарыстанне апострафа і злучка ў нерэгламентаванай для іх функцыі (*drum 'n' bass* ‘драм-н-бэйс’, *check-in* ‘чэк-ін’). Гэта ўсё можа прывесці да дэстабілізацыі турэцкай графіка-арфаграфічнай сістэмы і стаць вынікам пашырэння моўных норм.

У беларускай мове таксама сустракаюцца англамоўныя словы, якія захоўваюць арыгінальнае напісанне сваіх прататыпаў. Як правіла, такія адзінкі знаходзяцца на пачатковым этапе ўваходжання ў мову або з’яўляюцца фактам аказіянальнага ўжывання: *Event-менеджар прадставіла на кастыngu невялікія вершы пра кожны клуб КХЛ* (Звязда, 16.02.2024).

У адрозненне ад турэцкай мовы, больш за 70 % новых слоў, прадстаўленых у беларускай факталагічнай базе, транскрыбуюцца і паўтараюць гучанне англамоўнага прататыпа пры перадачы іх аблічча сродкамі кірылічнага алфавіту: *хэндс-фры* ← англ. *hands-free* [ˈhændz friː], *браўзер* ← англ. *browser* [ˈbraʊzə(r)] і інш. Гэта абумоўлена, трэба меркаваць, інтэрнацыянальным характарам большасці такіх слоў, якія гучаць прыкладна аднолькава ў многіх мовах, што робіць іх больш распазнавальнымі і значна палягчае працэс камунікацыі. У турэцкай жа мове транскрыбаваныя англіцызмы сустракаюцца радзей і таксама сведчыць аб вусным спосабе запазычання такіх адзінак: *тішорт* ← англ. *T-shirt* [ˈtiː ʃɜːrt], *плейбой* ← англ. *playboy* [ˈpleɪbɔɪ] і інш.

У абедзвюх мовах выяўлены выпадкі перадачы графіка-арфаграфічнай абалонкі з апорай на транслітарачыю, аднак такі спосаб не з’яўляецца прадуктыўным: тур. *karavan* ‘дом-аўтапрычэп’ ← англ. *caravan*, бел. *хапасмент* ← англ. *harassment* і інш. У цэлым нельга не

адзначыць, што транслітарацыя як спосаб засваення запазычанняў не вельмі ідэальны, паколькі не для ўсіх элементаў англійскай графічнай сістэмы магчыма знайсці поўныя графічныя аналагі ў мовах-рэцыпіентах нават з улікаў мноства стандартаў транслітарацыі.

У турэцкай мове зафіксаваны словы, спосаб графічнага асваення якіх не паддаецца дакладнаму вызначэнню. У прыватнасці, ні гукавая ні графічная форма такіх адзінак, як *blokszincir* 'блокчэйн', *avro* 'еўра' і інш. не супадае з іх прататыпамі ў англійскай мове (пар. англ. *blockchain* ['blɒktʃeɪn], *euro* ['jʊərəʊ]). Прычына ў тым, што дадзеныя словы былі запазычаны вусным спосабам, і іх матэрыяльная абалонка ў працэсе запазычання падвергнулася ў пэўнай меры скажэнню пад уплывам фактараў асістэмнага характару, звязаных, як бачыцца, з некарэктным вымаўленнем іх англамоўных прататыпаў носьбітамі турэцкай мовы, якое паступова замацавалася ў літаратурнай мове як нарматыўны варыянт.

Як у турэцкай, як і беларускай мовах функцыянуюць адзінкі, якія дэманструюць графіка-арфаграфічную нестабільнасць і варыятыўнасць сваёй формы. У беларускай мове варыянтныя пары адрозніваюцца, як правіла, напісаннем галосных літар, напрыклад, *лаптоп* – *лэптоп*, *віндсерфінг* – *віндсёрфінг* і інш., і тлумачацца выкарыстаннем розных спосабаў перадачы аднаго і таго ж англамоўнага прататыпа і адсутнасцю поўных магчымых адпаведнікаў паміж англійскімі і беларускімі фанемамі. У турэцкай мове варыяцыя заснавана пераважна на канкурэнцыі поўнага захавання графічнай формы англамоўнага прататыпа і больш ці менш дакладнай перадачы яе гучання сродкамі турэцкага алфавіту: *chat* – *çet* 'чат', *timing* – *taymıng* 'таймінг' і інш.

Такім чынам, рэзюмуючы ўсё вышэйсказанае, можна заключыць, што графіка-арфаграфічная перапрацоўка найноўшых англамоўных запазычанняў у рознаструктурных турэцкай і беларускай мовах працякае ў цэлым па-рознаму з апорай на розныя спосабы графічнай адаптацыі ў выніку сістэмных фактараў і асаблівасцяў графікі кожнай з моў, а таксама з прычыны рознага спосабу запазычання. У беларускай мове вядучым спосабам графічнай адаптацыі англіцызмаў на сучасным этапе з'яўляецца транскрыбіраванне з максімальнай перадачай гучання англамоўнага прататыпа сродкамі кірылічнага алфавіту, што гаворыць пераважна аб вусным характары запазычання ў нашы дні. У турэцкай мове назіраецца ўстойлівая тэндэнцыя карэляцыі знешняга графічнага аблічча большай часткі англамоўных запазычанняў з іх прататыпамі у

мове-донари і адсутнасці іх поўнай графіка-арфаграфічнай адаптацыі, што тлумачыцца перавагай пісьмовага шляху запазычання ў сучасную турэцкую мову, выкарыстаннем лацінскай графічнай сістэмы і нядаўнім часам уваходжання ў моўную сістэму.

Літаратура

1. Гринёв, С. В. Терминологические заимствования. (Краткий обзор современного состояния вопроса) / С. В. Гринёв // Лотте, Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. С. Лотте. – М., 1982. – С. 108–135.